

O‘ZBEKISTONDA ISLOM MOLIVASIGA BO‘LGAN TALAB*Muallif: **Hamidov Islomjon****M.IQT-24 guruhi magistranti***ANNOTATSIYA**

Mazkur ilmiy maqolada O‘zbekistonda islom moliyasiga bo‘lgan talabning shakllanishi, rivojlanish omillari hamda uning iqtisodiy tizimga ta’siri tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida aholining moliyaviy xizmatlarga bo‘lgan ehtiyoji, diniy omillar, bank tizimining rivojlanish darajasi va xalqaro tajriba asosida islom moliyasiga talabning o‘shish tendensiyalari o‘rganildi. Shuningdek, mamlakatda islomiy moliya instrumentlarini joriy etishdagi muammolar va istiqbollar aniqlanib, ularni rivojlantirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqildi. Tadqiqot natijalari O‘zbekistonda islom moliyasining yuqori salohiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: islom moliyasi, shariat, bank tizimi, investitsiya, moliyaviy xizmatlar, sukuk, murabaha

ANNOTATION

This scientific article analyzes the demand for Islamic finance in Uzbekistan, its development factors, and its impact on the economic system. The study examines the population’s need for financial services, religious factors, the development level of the banking sector, and global experience influencing the growth of Islamic finance demand. Additionally, the challenges and prospects of implementing Islamic financial instruments in the country are identified, and recommendations for their development are proposed. The results indicate that Islamic finance has significant potential in Uzbekistan.

Keywords: Islamic finance, Sharia, banking system, investment, financial services, sukuk, murabaha

KIRISH

So‘nggi yillarda jahon iqtisodiyotida islom moliyasi tizimi jadal rivojlanib borayotgan yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu tizim nafaqat musulmon davlatlarda, balki rivojlangan mamlakatlarda ham keng qo‘llanilmoqda. Islom moliyasi shariat tamoyillariga asoslangan bo‘lib, foiz (riba)ni taqiqlaydi, risklarni adolatli taqsimlashga urg‘u beradi va real aktivlarga asoslangan moliyalashtirishni qo‘llab-quvvatlaydi.

O‘zbekiston Respublikasida ham so‘nggi yillarda moliyaviy tizimni diversifikatsiya qilish, investitsiyalarni jalb etish va aholining moliyaviy inklyuziyasini oshirish maqsadida islom moliyasiga qiziqish ortib bormoqda. Aholining katta qismi musulmon bo‘lganligi sababli, shariatga mos moliyaviy xizmatlarga ehtiyoj mavjud.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi – O‘zbekistonda islom moliyasiga bo‘lgan talabni tahlil qilish, uning asosiy omillarini aniqlash va rivojlantirish istiqbollarini baholashdan iborat.

ASOSIY QISM

O‘zbekistonda islom moliyasiga bo‘lgan talab so‘nggi yillarda iqtisodiy, ijtimoiy va institutsional omillar ta‘sirida shakllanib bormoqda. Mazkur jarayonni tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, ushbu talab faqat diniy omillar bilan emas, balki iqtisodiy manfaatlar, moliyaviy inklyuziya darajasi va biznes subyektlarining ehtiyojlari bilan ham chambarchas bog‘liqdir.

Avvalo, aholining moliyaviy xizmatlarga bo‘lgan ehtiyoji tarkibiy jihatdan o‘zgarib borayotganini ta’kidlash lozim. An’anaviy bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyati mavjud bo‘lsa-da, ayrim qatlamlar foizga asoslangan operatsiyalarni qabul qilmaydi. Shu sababli, shariat tamoyillariga mos moliyaviy instrumentlarga ehtiyoj yuzaga kelmoqda. Tadqiqotlar natijalariga ko‘ra, O‘zbekistonda aholining taxminan 65 foizi islomiy moliyaviy xizmatlardan foydalanishga qiziqish bildiradi.

Bundan tashqari, kichik va o‘rta biznes subyektlarining moliyalashtirish manbalariga bo‘lgan talabi ham muhim omil sifatida namoyon bo‘lmoqda. Tadbirkorlar uchun kredit foizlarining yuqoriligi va garov talablarining qat‘iyligi muqobil moliyalashtirish shakllarini izlashga undaydi. Islom moliyasida esa foyda va zarar taqsimoti asosida ishlash mexanizmi mavjud bo‘lib, bu biznes uchun yanada qulay sharoit yaratadi.

Jadval 1. O‘zbekistonda islom moliyasiga talabni shakllantiruvchi omillar

	Ta‘sir darajasi
Foiz (riba)dan voz kechish istagi	

Jadval ma’lumotlari shuni ko‘rsatadiki, eng yuqori ta‘sir diniy omilga to‘g‘ri keladi, biroq iqtisodiy omillar ham deyarli teng darajada muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa islom moliyasi nafaqat e’tiqodiy, balki pragmatik iqtisodiy ehtiyojlardan kelib chiqayotganini anglatadi.

Islom moliyasiga bo‘lgan talabni baholashda moliyaviy instrumentlarning jozibadorligi ham alohida o‘rin tutadi. O‘zbekistonda ayniqsa savdo asosidagi moliyalashtirish (murabaha), ijara va sheriklik asosidagi mexanizmlar keng qiziqish uyg‘otmoqda.

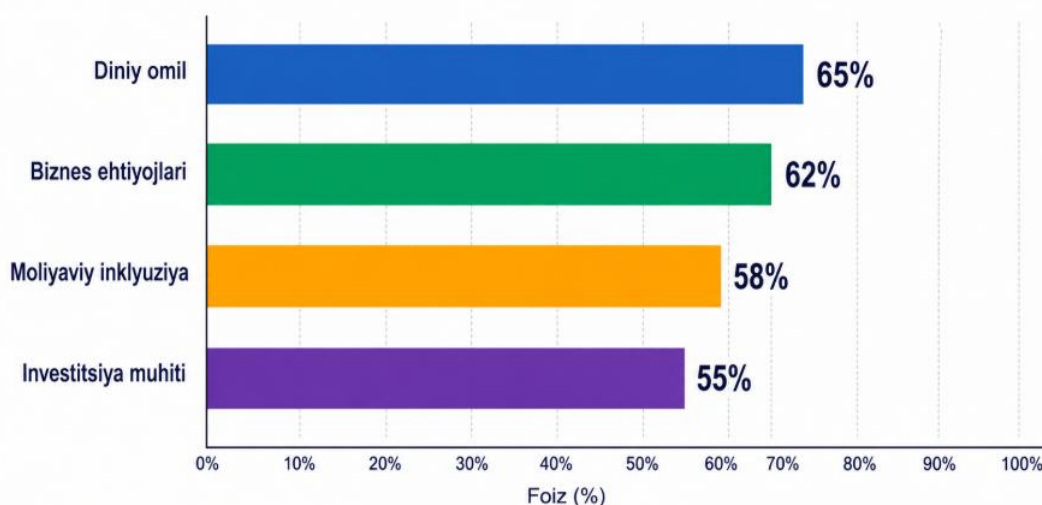
Jadval 2. Islom moliyasi instrumentlariga talab darajasi

--

Ushbu jadvaldan ko‘rinib turibdiki, eng yuqori talab murabaha instrumentiga to‘g‘ri keladi. Bu esa uning amaliy jihatdan sodda va tushunarli ekanligi bilan izohlanadi.

Diagramma. Islom moliyasiga talabning tarkibiy tuzilishi (%)

Islom moliyasiga talabning tarkibiy tuzilishi (%)

Mazkur diagramma orqali talabning asosiy drayverlari o‘zaro yaqin ekanligi ko‘rinadi. Bu holat islom moliyasining kompleks ijtimoiy-iqtisodiy hodisa ekanligini tasdiqlaydi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda islom moliyasini rivojlantirish uchun zarur bo‘lgan shart-sharoitlar asta-sekin shakllanib bormoqda. Biroq mavjud talabni to‘liq qondirish uchun bir qator tizimli muammolar mavjud. Eng avvalo, huquqiy bazaning yetarli darajada shakllanmaganligi islom moliya institutlarining keng faoliyat yuritishiga to‘sqinlik qilmoqda. Amaldagi qonunchilikda islomiy moliya operatsiyalarining aniq mexanizmlari to‘liq aks etmagan.

Shuningdek, institutsional infratuzilmaning rivojlanmaganligi ham muhim muammo hisoblanadi. Hozirgi kunda to‘liq faoliyat yurituvchi islomiy banklar mavjud emas, bu esa aholining ushbu xizmatlardan foydalanish imkoniyatini cheklaydi. Shu bilan birga, malakali kadrlar yetishmovchiligi ham sohaning rivojlanish sur‘atlarini pasaytiruvchi omillardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, islom moliyasini muvaffaqiyatli rivojlantirish uchun davlatning faol ishtiroki zarur. Masalan, Malayziya tajribasida maxsus qonunchilik bazasi, alohida regulyator tizimi va kadrlar tayyorlash dasturlari muhim rol o‘ynagan.

Umuman olganda, olib borilgan tahlillar O‘zbekistonda islom moliyasiga bo‘lgan talab barqaror va yuqori ekanligini ko‘rsatadi. Agar mavjud muammolar bartaraf etilsa, ushbu tizim mamlakat iqtisodiyotining muhim segmentiga aylanishi mumkin.

XULOSA

O‘tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda islom moliyasiga bo‘lgan talab barqaror o‘shish tendensiyasiga ega bo‘lib, u bir vaqtning o‘zida diniy, iqtisodiy va ijtimoiy omillar ta‘sirida shakllanmoqda. Aholining ma‘lum qismi foizli moliyaviy xizmatlardan voz kechishga intilishi, kichik va o‘rta biznes subyektlarining muqobil moliyalashtirish manbalariga ehtiyoji hamda moliyaviy inklyuziya darajasini oshirish zarurati ushbu talabning asosiy drayverlari sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, ayniqsa murabaha, ijara va sheriklikka asoslangan moliyaviy instrumentlarga qiziqish yuqori bo‘lib, ular amaliyotda tez joriy etilishi mumkin bo‘lgan yo‘nalishlar hisoblanadi. Shu bilan birga, islom moliyasining rivojlanishi uchun huquqiy bazaning yetarli darajada shakllanmaganligi, institutsional infratuzilmaning cheklanganligi va malakali kadrlar yetishmovchiligi asosiy to‘siqlar sifatida saqlanib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Chapra M.U. Islamic finance: theory and practice. – London: Islamic Foundation, 2008.
2. Iqbal Z., Mirakhor A. An introduction to Islamic finance: theory and practice. – Singapore: Wiley, 2011.
3. Hasan M., Dridi J. The effects of the global crisis on Islamic and conventional banks // IMF Working Paper. – Washington, 2010.
4. Dusuki A.W. Islamic financial system: principles and operations. – Kuala Lumpur: ISRA, 2015.
5. Islamic Development Bank. Islamic finance development report. – Jeddah, 2022.
6. Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI). Sharia standards. – Manama, 2021.